

Sámediggi
Sámedigge
Sámiidiggie
Saemiedigkie

Lägesrapport från Samiskt språkcentrum
De samiska språken i Sverige 2016

© Sámiédiggie/Samiskt språkcentrum 2017

ISBN: 978-91-983502-2-7

Omslagsbild: Unga samiska språkambassadörer på sociala medier. Foto: Marie Enoksson.

Innehåll

Innehåll	2
Förord	4
Slutsatser	5
Loahppacealkka	7
Inledning	9
1. I vilken grad språket förs över till nästa generation	10
❖ Händelser i Sápmi	10
Mentorprogrammen	10
Bahkadijjá.....	11
Lulesamiska mentorprogrammet.....	11
2 och 3. Antalet och andelen talare inom hela populationen	12
Jämförelse med Norge	12
4. I vilka domäner och i vilken utsträckning språket används	13
❖ Händelser i Sápmi	13
SAAL1, intensiv nybörjarkurs	13
Språkspärr	14
5. I vilken grad språket används inom nya domäner	14
❖ Händelser i Sápmi	15
Gollegiella.....	15
#Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmujna2 #Saemesthmunnjien2	16
#Digigiella16.....	20
6. Vilka förutsättningar för språkundervisning som finns	20
❖ Händelser i Sápmi	21
Förskola.....	21
Giellabiese/Giellabiese/Giällabiessie/Gielebiesie.....	21
Fjärrundervisning	22
Samiska på universitet	23
Jåhkåmáhkke/Dálvvadis.....	25
Särskild kompletterande pedagogisk utbildning.....	25
Sámij áhpadosguovdásj.....	25
Samiska korttidsstudier.....	26
Avskrivning studielån	26

7. Språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället.....	27
❖ Händelser i Sápmi	27
Sámiediggies språkpolitiska handlingsprogram.....	27
Hjertespråket NOU 2016:18.....	27
Översyn av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.....	28
Umesamisk ortografi antagen.....	29
Diskriminering att inte få undervisning?.....	30
8. Hur gruppens egna attityder är till det egna språket.....	30
❖ Händelser i Sápmi	30
Institutet för språk och folkminnen	31
9. Vilket språkmaterial det finns för språket	32
❖ Händelser i Sápmi	32
Litteratur	32
Augustpristagare	32
Giellagáldu	32
Jårggálimbagádus.....	32
Läromedel	33
Slutord	34
Bilaga 1. Sámiediggies språkmål	36
Bilaga 2. Ortnamn på samiska.....	39

Förord

Sámiediggie - Samiskt språkcentrum har i uppdrag "... att bidra till det samiska språkets användning och ställning i samhället, framförallt i de traditionellt samiska områdena. - - - Språkcentrums arbete ska utgå från samernas behov av revitaliseringsinsatser"¹ samt ska årligen lämna en lägesrapport om situationen för de samiska språken i Sverige.

Under 2016 har Sámiediggie utarbetat och antagit ett språkpolitiskt handlingsprogram som är av övergripande karaktär och anger språkarbetets inriktning för såväl Sámiediggie som för Samiskt språkcentrum. Tillsammans med våra kollegor på språkavdelningen strävar vi efter att uppnå de språkpolitiska mål som antagits. Vi följer definitionerna i Sámiediggies språkpolitiska handlingsprogram.² När vi använder termen *de samiska språken* i denna text syftar vi på de språk som talas på svensk sida; nord-, lule-, ume-, pite- och sydsamiska. Ibland används termerna *samiska språket* eller helt enkelt *samiska*. Sådana gånger syftar vi på vilket som helst av de samiska språken, eller alla de samiska språken i betydelsen "det samiska folkets språk".

Ortnamnen skrivs genomgående på samiska i denna rapport.³

Med respekt och aktning vill vi tacka generationerna före oss som bevarat de samiska språken så gott de har kunnat och byggt upp de samiska språken och våra tankesätt. Lika värdefull är överföringen och förmedlingen av kunskaperna till kommande generationer. Under detta år har Samiskt språkcentrum haft 19 samiska ungdomar engagerade som språkambassadörer.

Marie Louise Allas
Sámiediggie
Avdelningschef
Kultur, språk och information

Ingegerd Vannar & Sylvia Sparrock
Sámiediggie
Arbetsledare
Samiskt språkcentrum

¹ <https://www.sametinget.se/111033>

²

<https://www.google.se/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwih8OOQ4YzSAhUFEiwKHdAjAz4QFggEAAA&url=https%3A%2F%2Fwww.sametinget.se%2F95319&usg=AFQjCNFYREOr6V5ZcV2vZOumBCTuhURKng&cad=rja>

³ För förklaringar se bilaga 2 samt https://www.sametinget.se/lulesamiska_ortnamn och https://www.sametinget.se/sydsamiska_ortnamn

Slutsatser

Det finns samer som mot alla odds tar tillbaka sitt språk. För Sámiidiggie - Samiskt språkcentrum är det viktigt att se och påminna om de samhällsstrukturer som fortfarande kan stå i vägen - och de som kan ge medvind för de samiska språken. Det samiska folket har ett stort eget ansvar, men stödet från majoritetssamhället är nödvändigt och ovärderligt.

2016 godkändes umesamisk ortografi och i och med det arbetar Sámiidiggie med fyra samiska skriftspråk. 2016 antogs också Sámiidiggies språkpolitiska handlingsprogram av plenum.

Ett språk som försvinner är inte bara en förlust för dess folk utan för hela mänskligheten. Så här skriver Unesco i sitt dokument om hotade språk, "Language Vitality and Endangerment"⁴:

*Each language is a unique expression of the human experience of the world.
Thus, the knowledge of any single language may be the key to answering
fundamental questions in the future.*

Ny samisk språklag

Det går år rätt håll för de samiska språken och lagstiftningen kring dem. Men det är fortfarande långsamma processer. Behoven och förväntningarna hos det samiska folket är stora. För att närma sig Sámiidiggies vision och uppnå målen i det nya språkpolitiska handlingsprogrammet behövs strukturella förändringar. För att förverkliga ställningen som urfolk är det angeläget att harmonisera svensk lag med de internationella dokument som Sverige har skrivit under. En samisk språklag är insats nummer ett i handlingsprogrammet.

Samisk språksatsning

Förskolan fortsätter att ha en avgörande betydelse för utvecklingen av revitaliseringen av samiska. Fler lärare behövs både på kort och lång sikt, slår Sámiidiggie fast i insats fem. Det kan och bör bli lättare att studera till grundlärare med samiska som ett av huvudämnena. De högre lärosätenas förslag till ändring av högskoleförordningen är användbar, se avsnitt 6. Starka språkmodeller behövs som strategi i förskola och skola för att långsiktigt återta de samiska språken.

Det behövs fler aktörer än Samiskt språkcentrum som initierar och bedriver språkprocesser i mentorprogram. I Sámiidiggies språkpolitiska handlingsprogram framförs att Sámiij áhpadusguovdásj (Samernas utbildningscentrum) bör få ansvaret att inrätta ett permanent mentor-lärlingprogram. En av de insatser som Sámiidiggies språknämnd prioriterar är överföring av traditionell kunskap (insats 15). För detta arbete fungerar metoden mentorprogram ypperligt.

⁴ <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>

För att det inte enbart ska vila på individers tid och privatekonomi att ta tillbaka sitt samiska språk behöver samhället ta ansvar. Det finns många olika alternativ, stipendier, avskrivning av studielån, särskild kompletterande pedagogisk utbildning, språkstudier i tjänsten med flera. Se mer i avsnitt 6.

Sámástamujna2

De unga är redan på sociala medier, och för att främja språkanvändningen där behövs en "motor". Med aktiv närvaro i det snabba flödet nås och inspireras ungdomar att använda samiska i sin nätvardag. Nu är samiska "inne" hos många unga samer, men språkanvändningen är inte i sin helhet självgående. Därför behöver språkkampanjen Sámásmuinna2 fortsätta i en eller annan form framöver. Se mer i avsnitt 5.

Språkarenor på frammarsch

Film- och Tv-produktioner samt radioprogrammet *Steinfjell & Steinfjell* är exempel på hur samiska synliggörs i media och hur nya språkarenor som dyker upp kan träffa rätt och möta ett behov som många kanske inte ens visste att de hade.

Foto: Marie Enoksson/Sametinget.

Loahppacealkka

Gávdnojit sámít geat váldet ruovttoluotta gielaset vaikko orošii veadjemeahttun. Sámedikki – Sámi giellaguovddážii lea dehálaš fuomášit ja fuomášuhttit daid servodatstruktuvrraid mat sáhttet eastadit – ja daid mat sáhttet veahkehit sámi gielaide. Sámi álbmot guoddá ieš stuora ovddasvástádusa, muhto eanetloguservodaga doarjja lea sihke dárbbalaš ja mávssolaš.

Jagi 2016:s dohkkehuvvui ubmisámi ortografii, ja danin bargá Sámediggi dál njeljiin čállingielain. 2016:s dohkkehii Sámedikki dievasčoahkkin maid Sámedikki giellapolitihkalaš doaibmaprogramma dievasčoahkkimis.

Go giella jávká de ii vaháguhte dat dušše dan álbmoga masa guoská, muhto olles olmmošvuoda. Ná čállá Unesco uhkiduvvon gielaide birra, “Language Vitality and Endangerment”⁵:

*Each language is a unique expression of the human experience of the world.
Thus, the knowledge of any single language may be the key to answering
fundamental questions in the future.*

Ođđa sámi giellaláhka

Dilli lea ovdáneame sámi gielaide ja guoskevaš lágaid dáfus. Muhto ovdáneapmi manná hihtásit. Sámi álbmoga vuordámušat ja dárbbut leat hui stuorrát. Mii dárbbasit struktuvrralaš nuppástusaid jus galgat nagodit deavdit Sámedikki višuvnna ja ođđa giellapolitihkalaš doaibmaprogramma ulbmiliid. Sámiid álgoálbmotárvvu duohtandahkamis fertejit ruođa lágat heivehuvvot daidda riikkaidgaskasaš dokumeanttaide maid Ruođa lea vuolláičállán. Sámi giellaláhka lea doaibmaprogramma vuosttaš vuoruhansuorgi.

Sámi giellalokten

Ovdaskuvllas boahtá ain leat mearrideaddji sadji sámegeala ealáskahttimis. Lea dárbu eanet oahpaheddjiide, sihke dál ja guhkit áiggi vuollái. Dan gávnnaha Sámediggi viđat vuoruhansuorggis. Lea vejolaš ja berresii leat álki váldit vuodđooahpaheaddjeoahpu mas lea sámegeala čiekŋudanfágan. Alit oahppoásahusaid evttohus allaskuvlálága rievdadussii livččii heivvolaš, geahča 6. oasi. Nanu giellamodeallat fertejit leat strategiijan ovdaskuvllas ja skuvllas jus galgat nagodit ruovttoluotta váldit gielamet guhkilmasat.

Lassin Sámi giellaguovddážii dárbbasit eanebuid geat álggahit ja jođihit giellaproseassaid mentorprogrammaiguin. Sámedikki giellapolitihkalaš doaibmaprogrammas celko ahte Sámij áhpadusguovdásj (Samernas utbildningscentrum) berre oažžut ovddasvástádusa ásahtit bastevaš

⁵ <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>

mentor-oahpahalli-programma. Okta Sámedikki giellalávdegotti vuoruhemiin lea árbedieđu sirdin (vuoruhansuorgi 15). Dán bargui doaimmá mentorprogramma- vuohki hirbmat bures.

Vai giela ruovttoluotta váldin ii šatta dušše ovttaskas olbmo noađđin áiggi ja ekonomiija dáfus, de ferte servodat váldit ovddasvástádusa. Gávdnojit mánggat molssaeavttut, dego stipeanddat, studieloanaid vuolideapmi, sierra pedagogalaš dievasmahttinoahppu, lohkat giela bargoáiggis jna. Geahča eanet 6. oasis.

Sámástamujna2

Nuorat geavahit sosiála mediaid, ja jus áigut ovddidit giellageavaheami dain de dárbbasuvvo "mohtor". Go ángirit geavahit ja oidnot sosiála mediain, de olahit ja movttiidahttit nuoraid geavahit sámegeiela neahttaárgabeaivvis. Olu sámi nuorat atnet sámegeiela bivnnohin, muhto giellageavaheapmi ii ovdán ihcalis. Danin ferte giellakampánja Sámásmuinna2 joatkašuvvat juogalágán hámis. Geahča eambbo 5. oasis.

Giellaarenat mat ovdánit

Filbma- ja TV-buvttadeamit ja radioprográmma *Steinfjell & Steinfjell* leat ovdamearkkat got sámegeiella čalmmustahtto mediain, ja got ođđa giellaarenat sáhttet leat deaivilat ja áhpas go ihtet dakkár dárbbut maid mii eat oba diehtán ge ahte leat.

Kampanjmärken för de fyra samiska språken: syd-, lule-, ume- och nordsamiska under språkkampanjen #Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmunjia2 #Saemesthmunjien2

Inledning

Årets lägesrapport över de samiska språken utgår liksom tidigare år från Unescos kriterier i "Language Vitality and Endangerment"⁶, skrivna av en expertgrupp lingvister som utsågs 2003. Kriterierna är till för att bedöma livskraften hos hotade språk.

Unescos kriterier är översatta till svenska i utredningen "Att återta mitt språk" (SOU 2006:19):

- 1. I vilken grad språket förs över till nästa generation,*
 - 2. antalet talare,*
 - 3. andel talare inom hela populationen,*
 - 4. i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,*
 - 5. i vilken grad språket används i nya domäner,*
 - 6. vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,*
 - 7. språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,*
 - 8. hur gruppens egna attityder är till det egna språket,*
 - 9. samt vilket språkmateriel det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker.*
-

Lägesrapporten refererar och återkopplar till Sámiediggies språkpolitiska handlingsprogram som antogs av plenum 2016-05-31--06-02. Sámiediggie har enligt Sametingslagen (1992:1 433) 2 kap 1§ 3p till uppgift att fastställa mål och leda det samiska språkarbetet. I det nya handlingsprogrammet utgår de föreslagna målen och visionen från en självklar tanke om att samiskan ska vara ett levande språk nära kopplat till samisk kultur och samhällsliv.

Sámiediggies vision med de samiska språken är:

Alla samer kan tala, läsa och skriva samiska. De samiska språken är levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.

De språkpolitiska fastställda målen för det samiska språkarbetet är:

1. Det samiska folket har språkligt självbestämmande
 2. Alla samer har grundläggande språkliga rättigheter
 3. Samiskan är huvudspråk i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie
-

⁶ Language Vitality and Endangerment. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>

4. Alla samer har möjlighet att återta och/eller utveckla sitt samiska språk utifrån individuella behov
5. Antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar
6. Samiskan ska vara synlig i samhället
7. Starka traditionella språkdomäner
8. Språkarbete i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie är gränslöst
9. Samiskan i offentlig verksamhet ska vara vårdad, enkel och begriplig
10. Sametinget agerar som förebild för hur samiskan används, värdesätts och stärks i samhället

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation

De samiska språken kan inte enbart ses som ett redskap vid kommunikation utan är också en generationsöverföring av värdefull kunskap, árbediehtu (traditionell kunskap), som behöver bevaras och förmedlas till nästa generation. I språken uttrycks mycket av de samiska värderingarna om och ödmjukheten inför naturen.

Språket är en av de viktigaste komponenterna i identiteten, språket har en större bärande del i identiteten i ett folk än att bara vara ett kommunikationsmedel.

/Sofia Jannok i Kaffesump och samiska hjältinnor i Sveriges Radio P1

❖ Händelser i Sápmi

Mentorprogrammen

Det är glädjande att många som förnekats samiska i skolan och inte fått med det hemifrån nu lägger mycket tid och energi på att ta tillbaka de språk som assimileringpolitiken eliminerade.

Metoden med mentorprogram behöver utvidgas så att fler aktörer än Samiskt språkcentrum initierar och bedriver språkprocesser utifrån denna framgångsrika metod där målsättningen är att skapa nya och fler talare. I Sámiidiggies språkpolitiska handlingsprogram anses att Samernas utbildningscentrum bör ha ansvaret att inrätta ett permanent mentor-lärling-program vilket medför behov av ytterligare anslag och finansiering.

Språköverföring måste prioriteras för om grunden och förståelsen saknas att full satsning på språkinläring måste göras, fungerar inga andra metoder heller. När samiska används och synliggörs inom alla områden har samiskan en påtaglig chans att revitaliseras och bli ett levande språk i samhället. I dag är det vanligt att samiskan förblir ett objekt. Det medför att det inte blir någon statushöjning, varken inom det samiska- eller i majoritetssamhället. Språköverföringen behöver ligga på en nivå som tillfredsställer språkbrukarna. Då genereras nya talare.

Mentorprogram och språköverföring mellan generationer initierades redan 2012 av Samiskt språkcentrum, då för universitetsstuderande inom det sydsamiska språkområdet. Därefter fortsatte vi år 2014 med ett umesamiskt mentorprogram, *Bahkadijjá*, i samverkan med föreningen Álgguogáhti. Det lulesamiska mentorprogrammet *Bagádiddje* med Sámiij áhpadusguovdásj som samarbetspartner påbörjades 2015 och båda mentorprogrammen är avslutade under 2016.

Bahkadijjá

Med det umesamiska mentorprogrammet behövde vi skapa fler och nya talare och finna strukturer som fungerar i vardagen för mentor-lärling-baserad språköverföring. Fler mentorer (nio) än adepter (fem) berodde på stort intresse och fungerade sedan bra som extra språkresurser vid gemensamma mötesplatser.

För deltagande i mentorprogrammet krävdes att mentor och lärling kunde träffas minst åtta timmar i månaden samt prata i telefon minst en gång i veckan. De mentorpar som lyckats bäst med sin språkprogression är de som har funnit sysslor som ändå måste göras i vardagen, och nu gör dessa med kommunikation på samiska.

En utmaning för det umesamiska mentorprogrammet har varit att man bor och lever utspritt med långa avstånd till varandra. Gemensamma mötesplatser planerades in för att stödja processerna. I slutet av mentorprogrammet provade gruppen att ansluta sig till digitala träffar. Ordbok och annat språkmaterial som hade kunnat underlätta språkprogressionen saknades.

I de flesta samiska språksammanhang är det i överlag kvinnlig representation men i det umesamiska mentorprogrammet var det glädjande nog fler manliga mentorer.

Lulesamiska mentorprogrammet

En stor andel av deltagarna i *Bagádiddje* hade läst lulesamiska på universitetsnivå. Det har varit en av framgångsfaktorerna för att skapa nya talare. En deltagare som alltid talat svenska med sin far har nu genomfört språkbytet till lulesamiska i den relationen. Ett annat exempel är föräldern som bor i storstadsmiljö och som vid starten inte kunde kommunicera mer än fem minuter på samiska. Hen talar nu mycket mer, arbetar som modersmåls lärare i lulesamiska – och överför språket till sitt barn.

I utvärderingen uppger två tredjedelar av deltagarna att de efter tiden med mentor är aktiva lulesamiska talare, en tredjedel kan tala ibland, beroende på situation. Samtliga sa vid programmets start att de hade förståelse för språket, men inte talade.

Fyra gemensamma träffar följdes upp med cafékvällar vid Sámiij áhpadusguovdásj. För uppföljning under programmets gång användes loggskrivning. En tredjedel var mycket nöjda med det, medan lika många var missnöjda. Samiskt språkcentrum behöver finna ytterligare metoder att dokumentera språkprocesserna.

Utvärderingen visar också att deltagarna önskar strategier för att övervinna språkspärrar med andra än mentorerna, mer skriftligt material för mentor-lärling-arbetet samt årliga språkprocesser med mentorprogram.

I det lulesamiska mentorprogrammet deltog 14 kvinnor och tre män. Den största åldersgruppen, en tredjedel, av lärlingarna var 35-44 år. En tredjedel av mentorerna var äldre än 65 år.

Citat från deltagarna:

“Jag är ytterst tacksam att jag fick möjligheten att delta i programmet. Det har inte gett mig ett särskilt större ordförråd, men jag vågar prata mer. Jag har blivit mer orädd att använda samiskan. Jag använder språket så ofta jag kan i sociala medier och kommunicerar med släkt på samiska”.

“Detta har varit fantastiskt för mig. Utan mentorsprogrammet hade jag stora svårigheter att lära mig språket. Det har varit avgörande för min språkutveckling. Genom mentorprogrammet har jag inte bara lärt mig språket utan också lärt känna en massa människor och det gör att jag har väldigt många att tala lulesamiska med. Det gör att anknytningen till Sápmi har stärkts väldigt mycket”.

2 och 3. Antalet och andelen talare inom hela populationen

Med ordet population i UNESCOs kriterier menas i detta sammanhang samiska folket på svenska sidan Sápmi. Samiskt språkcentrum arbetar sedan 2010 med att revitalisera de samiska språken och utifrån våra genomförda språkprocesser gör vi bedömningen att antalet andraspråkstalare ökar. Det är bland annat tack vare att fler barn har rätt till modersmålsundervisning, att unga vuxna och vuxna har fler utbildningar att välja på, mentorprogram - och inte minst samiska språkets starka stathöjning i och utanför det samiska samhället. Föräldrar är numera, glädjande nog, mycket mer medvetna och intresserade av sina barns rätt till och behov av att lära samiska.

Här behöver vi understryka Sámiiediggies språkmål att Sápmi behöver fler förstaspråkstalare (mål 5), och en nyckel på vägen dit är förskolor utifrån starka språkbadsmodeller⁷.

Jämförelse med Norge

2012 kom rapporten Samisk språkundersøkelse⁸ i Norge med mål att kartlägga språksituationen på individnivå för att få en bättre översikt för de samiska språkområden sydsamisk, lulesamisk och nordsamisk utifrån ett fältarbete där 12 utvalda kommuner är tillfrågade. Arbetet är genomfört i samarbete med Norut Alta och Nordlandsforskning på uppdrag från Sámiiediggie i Norge. I rapporten

⁷ <https://www.sametinget.se/86325> s. 16

⁸ <http://www.nordlandsforskning.no/publikasjoner/samisk-sprakundersokelse-rapport-7-2012-article706-152.html>

framkommer de samiska språkens villkor inom de olika kommunerna och språkområdena samt var och när samiska används och orsakerna till detta. I rapporten framkommer även synpunkter på tillrättalägganden för undervisning för både vuxna och barn.

Hjertespråket (NOU 2016:18) rekommenderar att en metod för att kartlägga antalet samiskspråkiga utvecklas. Utredningen bedömer att det ger en engångskostnad tre-fem miljoner NOK för själva utvecklingsarbetet.

4. I vilka domäner och i vilken utsträckning språket används

Inspirerade av den metodik som Astrid Gaup grundade för 20 år sedan på norsk sida genomfördes under 2016 en intensiv pilotkurs i lulesamiska i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis⁹. Kursformen kallas på norska Samisk i praktisk læringssituasjon^[1] och benämns för lulesamiskan som SAAL1, för nybörjare med fokus på muntlig kommunikation. Samiskt språkcentrum, Sámi allaskuvla i Norge och Sámiij áhpadusguovdásj i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis arrangerade kursen, med kompletterande ekonomiskt stöd från Institutet för språk och folkminnen.

❖ *Händelser i Sápmi*

SAAL1, intensiv nybörjarkurs

SAAL1-kursen i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis hade ett likadant metodiskt upplägg av kursplan som de nord- och sydsamiska kurserna som genomförts i Guovdageaidnu och Plassje i Norge. Men i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis träffades studenterna under sju veckoslut i stället för under fem veckors intensivstudier. Kursanordnaren tillhandahöll, enligt högskolans krav, en koordinator med bachelorexamen i lulesamiska. Examinatorn från Sámi Allaskuvla hade masterexamen i lulesamiska.

Höstterminen 2016 påbörjade Sámiij áhpadusguovdásj SAAL1-kursen med elva deltagare från både Jåhkåmåhkke/Dálvvadis och Váhtjer/Jiellevárre samt från Máláge och Luspje/Luspie samiska förvaltningskommuner. Kursen avslutades med att sju deltagare genomförde kursen och erhöll 15 h studiepoäng i lulesamiska, alla kvinnor.

En av de första uppgifterna var att tillverka en docka för att genom den övervinna rädslan att prata samiska. Kursens undervisningsspråk var till största delen lulesamiska. Det medförde att studenterna badade i det samiska språket och vid kurstillfällena engagerades också en "árbbetjehppe" (*samisktalande språk- och kulturrekurs*) som fungerade som en språklig resurs för att stärka det muntliga språket. Metoden med kommunikation enbart på samiska är påfrestande för deltagarna som är nybörjare men den är effektiv och resultatet från studenternas projektarbete, examination

⁹ I denna rapport används de samiska ortnamnen. För ortnamn på svenska se bilaga 2.

^[1] http://samas.no/sites/samas.no/files/study/attachments/darogillii_5.1.11_1.pdf

och självvärderingar visar på framgångsrika resultat med att skapa talare som vågar kommunicera på lulesamiska.

Studenterna som gjorde en enskild- och grupputvärdering var i allmänhet nöjd med den genomförda utbildningen men förbättringar behöver göras. Nu genomfördes kursen med samlingar vid ett flertal tillfällen. Intresse finns att genomföra kursen sammanhängande med liknande intensivupplägg som i Guovdageaidnu i Norge och utifrån detta göra ytterligare jämförelser i språkprogression. Intresse finns för att genomföra SAAL2 i lulesamiska samt påbörja ett liknande upplägg för nordsamiska.

Erfarenheterna av lulesamiskt mentorprogram och den lulesamiska intensivnybörjarkursen SAAL1 visar att förkunskaper är ett stort plus innan deltagandet i mentorprogrammet. En strategi för att skapa talare är att SAAL1-kursen eller liknande språkstudier får ses som etapp ett. Etapp två blir då mentorprogram eller SAAL2-kurs, där den senare ger högskolepoäng.

Språkspärr

Vi har under flera år arbetat med begreppet språkspärr. Samiskt språkcentrum har hållit pilotkurs 2011-2012 inom ämnet för att häva språkhinder av psykologisk karaktär. Språkcentrum har översatt boken *Tar språket mitt tillbaka* av Jane Juuso till svenska och publicerat en kortversion av densamma. Under året har samarbetsprojekt med Vilhelmina Kommun inletts med kursverksamhet för samebyarna inom kommunen, där kursupplägget anpassats efter rennäringens arbete så att renskötare ges möjlighet att delta i en språkkurs. Samiskt språkcentrum har hållit föreläsningar för allmänheten om fenomenet språkspärr. Språkcentrum ser att det finns behov hos det samiska folket att bearbeta sin språkliga historia och att uttrycka känslor över ett förlorat språk. Att det råder frustration över förlorat språktillägnelse och att det idag inte ges möjligheter fullt ut till samiskundervisning i utbildningar i förskola och skola.

En mamma berättade för oss vad som hänt sedan hon frustrerad ringt Språkcentrum för två år sedan. Då förmådde hon inte tala samiska med sin nyfödda och hade konsekvent talat majoritetsspråket med tidigare barn som var i 10–12-årsåldern. Vi skickade henne boken *Jag tar tillbaka mitt språk* av Jane Juuso – och nu, två år senare, hör hon av sig för att berätta att hon vågat bryta språkspärren och göra språkbytet och att hon nu enbart talar samiska med sitt yngre barn.

Det råder stora behov av insatser för att stärka föräldrar och andra vuxna för att de ska ta tillbaka sitt modersmål. Samiskan behöver stärkas i hemmen och bara bli ett språk som inte hör till skolan.

5. I vilken grad språket används inom nya domäner

De samiska språken fortsätter vara närvarande i både traditionella och nya, digitala medier. För många av de samiska mediekonsumenterna har känslan varit att samiskan i allmänhet och just min egen dialekt, mitt eget språk, i synnerhet, fört en tynande undanskymd tillvaro. Genom de digitala möjligheterna, de sociala medierna har samiskan kunnat ta mera plats, och som Språkcentrum uppmärksammat i tidigare lägesrapporter så märks det tydligt att det finns en strävan och ett behov av att uttrycka sig på samiska. Vi ser en positiv trend.

På många sätt har 2016 varit något av ett genombrottsår för det samiska i svensk media (se även kapitel 8: *Hur gruppens egna attityder är till det egna språket*).

Så här reflekterar journalisten Ylva Maria Pavval i en året-som-gått-text i ungdomsmagasinet Nuorat nr 4/2016:

“... annars är det på sociala medier som det mest spännande sker. ... Sociala medier är arenor som tillåter personer att äga sitt utrymme, och i egna kanaler kan de ta upp ämnen som traditionell samisk media varken har intresse för eller kompetens att avhandla. Det har lett till att flera samtalsämnen plötsligt är mindre tabubelagda nu - teman som könsidentitet, döden, endometriosis, IBS, cancer och många andra ämnen har avhandlats på privata konton; och med det har starka tabun luckrats upp.

– Det känns nytt för Sápmi även om sociala media-världen har varit där ett tag, säger Lisa Kejonen Pauker. Jag tycker att diskussionsklimatet har ändrats massor nu, det har blivit modigare och mer individuellt. Och på ett sätt känns det som ett mer tillåtande klimat.”

Talkshowen Steinfjell & Steinfjell i Sveriges Radio Sameradien är i sig själv på sätt och vis en ny domän. Länge har samiska radioprogram producerats och sänts, men att som här tänja på gränser och ta upp sådant som man knappt alls talat om på radio hittills, och allra minst på sydsamiska, gör skillnad. Steinfjell & Steinfjell tar upp de viktigaste händelserna i Sápmi, de mest komiska språkproblem och utmaningar som finns för ett så hotat språk.

Samer är ett folk i fyra länder. Nationsgränserna verkar många gånger hämmande på kommunikationen och därmed användningen av samiska inom Sápmi. Sociala medier har den snabbhet och inbyggda gränslöshet som krävs för att suddas ut dessa påtvingade gränser och passar inte minst ungdomar. På den arenan skedde också Samiskt språkcentrums stora satsning under året: språkkampanjen #Sámásmuinná2/ #Sámástamujna2/ #Sámásthmujna2/ #Saemesthmunjien2. Det finns inga övergripande data om samisk språk användning på sociala medier men vi presenterar i vart fall intressanta uppgifter från Språkcentrums kampanj.

❖ *Händelser i Sápmi*

Gollegiella

2016 års Gollegiella-pris tilldelades radioprogrammet Steinfjell & Steinfjell, som enligt juryn blivit en “smärre språkrevolution”.¹⁰ Serien har rönt stora framgångar med uppemot 18 000 lyssnare trots att antalet sydsamiska talare brukar anges cirka 500 talare. Enligt Sámiidiggies hemsida finns i Sápmi 20 000-30 000 talare av språken. Språkpriset Gollegiella delas ut vartannat år till någon eller några i

¹⁰ <https://www.svd.se/talkshow-belonas-med-samisk-pris>

Norge, Sverige, Finland och Ryssland som har gjort en betydelsefull insats för att främja det samiska språket skriftligt, muntligt eller i annan form. De andra pristagarna 2016 var Kirsi Paltto och Jan Skoglund Paltto för deras mångåriga arbete med skolportal som främjar de samiska språken, på både nybörjar- och fortsättningsnivå.

– Små språk har oerhört få arenor, och man pratar om snäva saker. Vi jobbar hårt med att utvidga det, vad man pratar om och hur man pratar om det, säger Inga Márjá till minoritet.se¹¹. I vanliga fall, säger hon, är sydsamiska något man hör på nyheterna då och då, eller bland äldre personer. Men i Steinfjell & Steinfjell tar det istället plats som ett vardagligt samtalspråk.

– Jag vet småbarnsföräldrar som sätter på vårt program för att skapa ytterligare en arena, så att ungarna lär sig att sydsamiska är ett språk som vuxna pratar i radio, säger Inga Márjá.

[#Sámásmuinna2](#) [#Sámástamujna2](#) [#Sámásthmujna2](#) [#Saemesthmunjnien2](#)

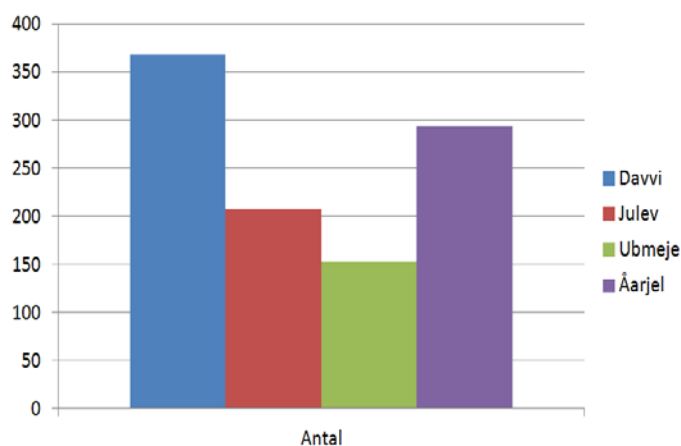
År 2016 satsade Samiskt språkcentrum på en språkkampanj för ungdomar och unga vuxna med namnet: [#Sámásmuinna2](#) [#Sámástamujna2](#) [#Sámásthmujna2](#) [#Saemesthmunjnien2](#) (Prata-samiska-med-mig2). Syftet var bland annat att öka språkanvändningen och synliggöra samiskan via sociala medier, som är ungdomars forum och domäner. Vår språkkampanj var en ungdomssatsning som utgjorde en betydande del av vår verksamhet under förra året.

Vid plenum i maj 2016 överlämnades den norska språkkampanjen "Sámásmuinna" till Sverige. Sámiediggies president Aili Keskitalo från Norge överräckte språkkampanjen till Sámiediggies styrelseordförande Håkan Jonsson för en fortsättning - därav siffran 2 i hashtaggen. Det var en mångsidig och kreativ språkkampanj med unga samer 10-30 år som huvudmålgrupp och fokus på sociala medier. Kampanjens syfte var att öka språkanvändningen, att få fler att prata samiska, synliggöra språken samt att öka förståelsen i samhället för hur viktig och värdefull samiskan är. Kampanjen avslutades i början av 2017 med en nyskriven kampanjlåt som släpptes på Spotify och spreds på nätet.

Till språkkampanjen engagerades 19 samiska ungdomar, 6 killar och 13 tjejer, som tillsammans synliggjorde de samiska språken via sociala medier. De var jämnt fördelade över språken.

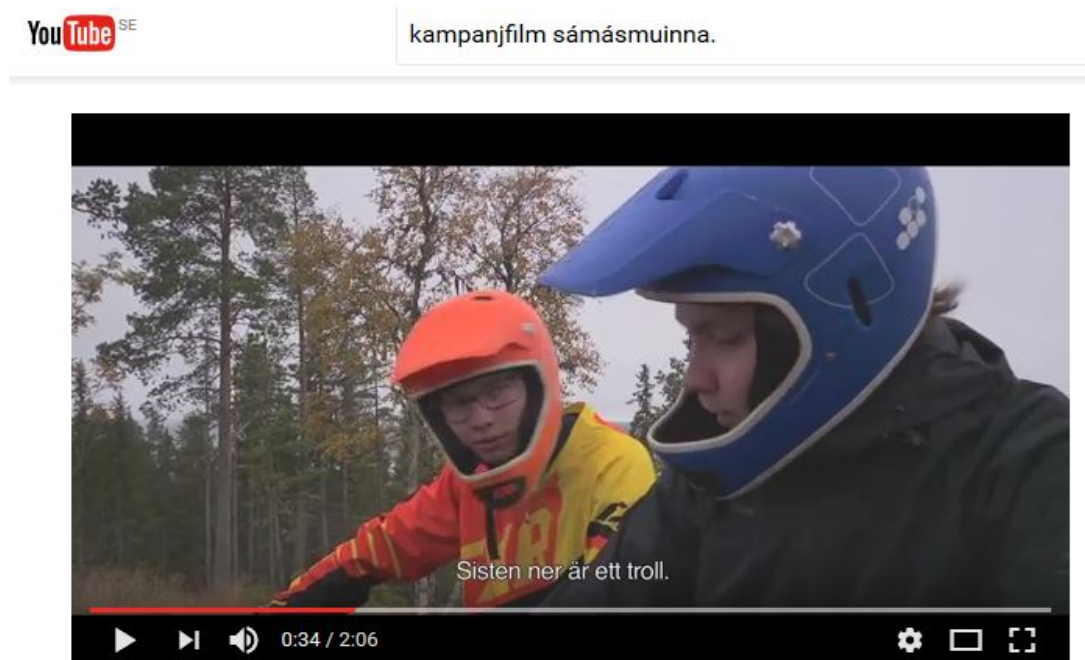
¹¹ <http://www.minoritet.se/4488>

På Instagram ökade antalet följare varje vecka. Vi har följare från Norge och Finland samt från många platser utanför det samiska kärnområdet i Sverige.

Figur 1. Visar antalet hashtags som använts för respektive samiskt språk för #Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmuja2 #Saemesthmunjien2. Statistik från början av december 2016. Från vänster till höger: Nordsamiska, lulesamiska, umesamiska, sydsamiska.

Kampanjfilmen som producerades fick bra respons från ungdomarna: - Luste vuejnedh dagkeres cool-saemiegielh jieleme guvvieh (Kul att se en sån här cool samiskspråkig film), skrev en ungdom på Facebook. För att se kampanjfilmen, sök på Youtube: kampanjfilm sámásmuinna.

Språkambassadörerna har spridit kunskap genom att föreläsa och ha workshops om språkkampanjen och de har medvetandegjort samiska språkens betydelse på sociala medier och i vardagssammanhang. En turné med aktiviteter för ungdomar runt om i Sápmi var väldigt uppskattad (se figur 2). Genom språkkampanjen har ungdomarna inspirerat fler unga vuxna att skriva på samiska i sociala

medier och fungerat som resurser när det funnits behov hos unga i vardagen att hitta ord och formuleringar.

Första steget sid 8

Vuosttaš lávki
Vuostasj lávkke
Vuastas lávkkie
Voestes sílle

Lite allt möjligt sid 16

Veaháš miige
Vehi duot dát
Uvmasijde
Ov-messie

Första mötet sid 22

Vuosttaš deaivvadeapmi
Vuostasj ájvvalibme
Vuastas gávnadiebmie
Voestes gaavnesjimmie

På skolan sid 28

Skuvllas
Skávlán
Skuvlasne
Skuvlesne

Tillsammans

Med kompisarna sid 44

Ovttas rátnáiguin
Rádnaj siegen
Viáltjájgujme
Voelpígujmie ektine

I naturen sid 58

Luonddus
Luondon
lädnamisne
Eatnamisnie

På fest sid 72

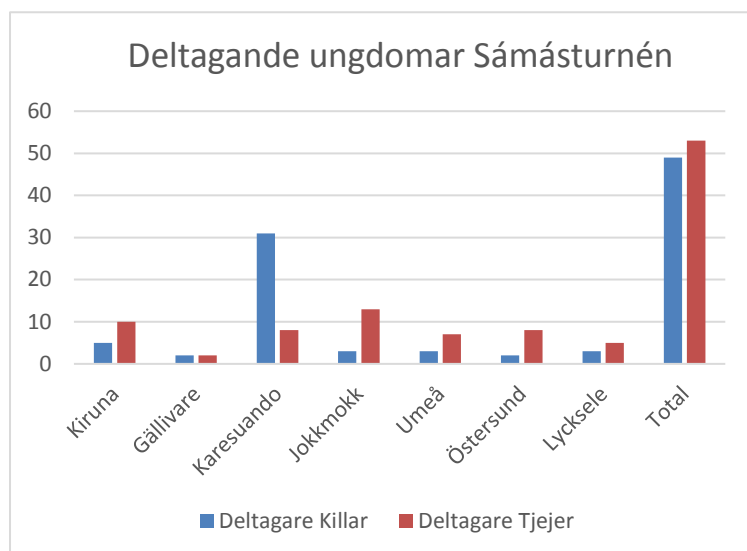
Feasttas
Vuolon
Festesne
Feestesne

Flörta sid 82

Irggástállan/
Moarssástállan
Irggedit/Moarssedit
Tielmij tremkkelit

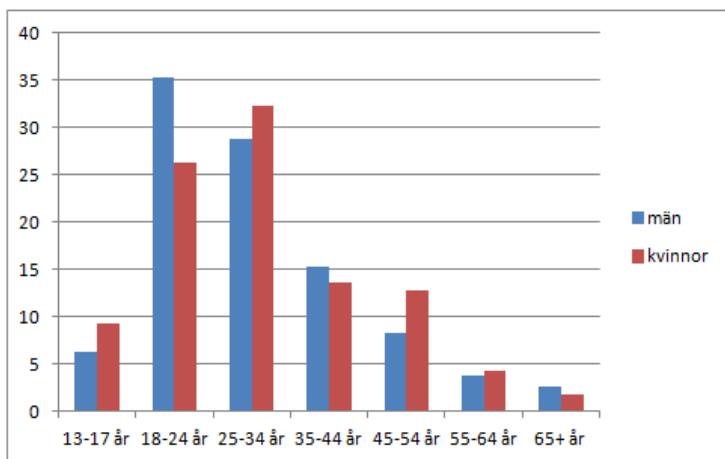
Språkkampanjen kompletterades med en parlör på svenska, nord-, lule-, ume- och sydsamiska. Ordlistan är publicerad på Sámiediggies webbsida och avsikten är att den kommer att finnas i tryckt format till stor glädje och nytta för förskolor, skolor, andra organisationer och privatpersoner - och inte minst för samiskans revitalisering. Vid val av ord och fraser har vi haft sociala medier i åtanke.

Ur innehållsförteckningen till Sámásthmujna2:s ordlista.

Figur 2. Antalet ungdomar som deltagit i aktiviteter under Sámásta-turnén fördelat på killar (blått) och tjejer (rött) på de olika orterna. Språkambassadörerna är inte medräknade. Turnén visar på behovet av mötesplatser och nya arenor där ungdomar kan höra och prata samiska.

Sámásthmujna2-kampanjen mötte intresse och positiv respons under resans gång. Förutom språk-arbetare och "vanliga" ungdomar har medier som NSD, Språket i P1, Västerbottens Folkblad, Sameradion/SVT Sápmi och studenttidningen Piraya gjort artiklar och reportage kring språkkampanjen. Ungdomar och unga vuxna har tillsammans med våra språkambassadörer mer och mer använt hashtaggen - och samiskan – på sociala medier.

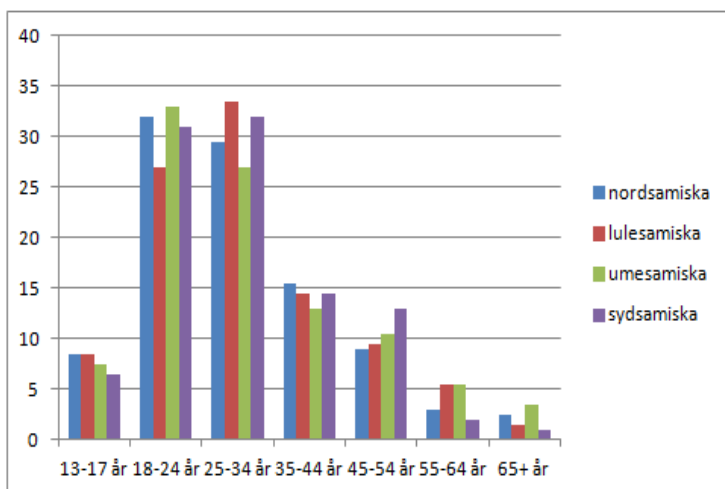

Figur 3. Åldersfördelningen på följarna uppdelat på kön i kampanjen #Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmuja2 #Saemesthmunjien2. De manliga följarna var något yngre med störst andel följare i åldern 18-24, att jämföras med de kvinnliga där största andelen fanns i åldern 25-34 år. Diagrammet visar en sammanslagning av den relativa fördelningen i varje ålderskategori för respektive språk, uttryckt i procent. Antalet följare i början av december 2016 var: #Sámásmuinna2 (nordsamiska) 464, #Sámástamujna2 (lulesamiska) 431,

#Sámásthmuja2 (umesamiska) 264 samt #Saemesthmunjien2 (sydsamiska) 428. Data enligt kampanjens "företagskonto" på Instagram, kopplat till facebook-sidan.

Statistiken visar att vi lyckades nå den aktuella målgruppen ungdomar och unga vuxna på sociala medier - en grupp som annars är underrepresenterad i andra projekt inom Samiskt språkcentrum. Unga vuxna i åldern 18-34 år utgjorde flest följare på Instagram och i alla de fyra samiska språkens konton. Kampanjen har genom # peppat andra att skriva på samiska på sociala medier. Det märks också att det börjat dyka upp nya konton på Instagram som är helt på samiska.

Könsfördelningen på följarna har inte varit annorlunda än vad som ofta är fallet i andra språkliga sammanhang. Totalt sett så var det även i denna kampanj en klar kvinnlig dominans, ca 78 % av följarna var kvinnor. Endast 20-25% har varit killar/män i de respektive språken. Undantaget är Sámásta-turnéns träff i Gárasavvon (se figur 2), som var en innebandyturnering.

Figur 4. Åldersfördelningen på följarna uppdelat på språk i kampanjen #Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmuja2 #Saemesthmunjien2. Diagrammet visar att kampanjen hade klart flest följare i åldern 18-34 år och att den procentuella fördelningen i respektive ålderskategori var väldigt lika.

Språkkampanjen #Sámástamujna2 på sociala medier var populär tack vare våra språkambassadörer. Vi drog några slutsatser av kampanjen: För att språkarbetet ska fungera på sociala medier behövs en motor eftersom man behöver vara aktiv hela tiden för att synas i följarnas flöde - om man vill sprida samiska språket via sociala medier behöver närvaron vara kontinuerlig. Unga vuxna behöver språkprojekt och språkprocesser utifrån de verktyg som de dagligen använder; verktyg som initierar,

stärker och utvecklar deras samiska språk. Unga vuxna behöver riktade insatser och egna fysiska mötesplatser.

#Digigiella16

Samiskt språkcentrum arrangerade konferensen #Digigiella16 i samarbete med Svenska samernas riksförbund (SSR), Humlab och Institutionen för språkstudier vid Umeå universitet och Umeå kommun under Umeå universitetsveckan i Umeå i mars. Konferensen handlar om hur den moderna digitala tekniken kan bevara och utveckla de samiska språken. Målsättningen är att skapa en mötesplats för att synliggöra och förmedla kunskapen kring flerspråkighet och digitala verktyg. Hur kan till exempel sociala medier och/eller specifikt samiska digitala rum vara till hjälp i språkundervisning? Konferensen lockade 40 deltagare, varav 30 kvinnor och 10 män. Konferensen streamades. Projektet löper under tre år och Samiskt språkcentrum är projektägare.

Här följer några exempel ur redovisningen av workshopen "Undervisning - Tips och trix":

- Användningsområden -> behöver skapas
- Hur kan vi få med föräldrarna-> vad kan olika institutioner och organisationer göra?
- Nya "studentgrupper" -> föräldrar, nybörjare (viktigt att lära sig att använda digitala medier)
- Synliggörande, öka synligheten -> material till majoritetslärare
- Många aktörer men hur kan detta samköras och koordineras? Behov av att fläta ihop
- Fortbildning för lärare (språk, didaktik, pedagogik och e-pedagogik)
- Läromedelscentrum till Sverige
- Samarbete Live-teater/språkbad
- Lärarutbildning, hur locka folk?
- Flerspråkighet ska vara viktigt från skolans roll, från språkgallrare till språkstödjare

6. Vilka förutsättningar för språkundervisning som finns

Barns tillgång till undervisning i samiska varierar fortfarande så mycket mellan olika kommuner och skolor att rättssäkerhet och rättvisa inte kan sägas uppnås. Samtidigt har möjligheten att erhålla samiska inom skolan förbättrats genom Sameskolstyrelsens fjärrundervisning, men fortfarande finns elever som har svårt att erhålla samisk undervisning. Det är tydligt att elevernas förutsättningar att lyckas läsa samiska i sin vardagliga skolmiljö hänger ihop med både skolhuvudmannens ekonomiska muskler och attityder. Det borde förstås vara så att elever som önskar läsa samiska har möjlighet till det oavsett om skolan ligger i eller utanför samiskt förvaltningsområde.

Många skolhuvudmän (såväl kommuner som friskolor) har svårt att hitta lärare i samiska. Inte sällan ser man i arbetsförmedlingens platsbank annonser där man söker samiska modersmålslärare på 10 %. Det är svårt att lyckas med rekryteringen då. Till elever och föräldrar kan man säga att man gjort allt det man kan och ska, men ändå inte lyckats hitta en lärare. Det är en olycklig situation när samiska ungdomar vill studera samiska, men förutsättningarna är så dåliga för modersmålslärare.

Det är positivt att regeringen initierat en nationell satsning på läraryrket. Skolprofessionernas status och attraktivitet ska höjas med fokus på tre satsningar kring språk. En särskild utredare¹² kommer att presentera förslag bland annat på hur modersmåls lärare ska inkluderas i legitimationsreformen. För de samiska modersmåls lärarna är det glädjande att det kanske kommer att finnas olika vägar för att nå lärarlegitimationsbehörighet. De samiska lärarnas anställningsgrad och trygghet påverkas då också till det bättre.

❖ *Händelser i Sápmi*

Förskola

Samisk förskola där samiska är norm har betydelse för den lilla individen. Alla barn som tillhör ett urfolk behöver ha rätt till sin egen kultur, identitet och språk, bekräftar Sofia Jannok i SR P1:s specialprogram *Kaffesump och samiska hjältinnor*¹³. I programmet berättar Sofia att hon haft förmånen att fullfölja sin förskolevistelse på Sveriges första samiska förskola Skierrri som startades 1986. Skierrri startades i anslutning till Sameskolan i Váhtjer/Jiellevárre som en försöksverksamhet på tre år med samiska pedagoger.

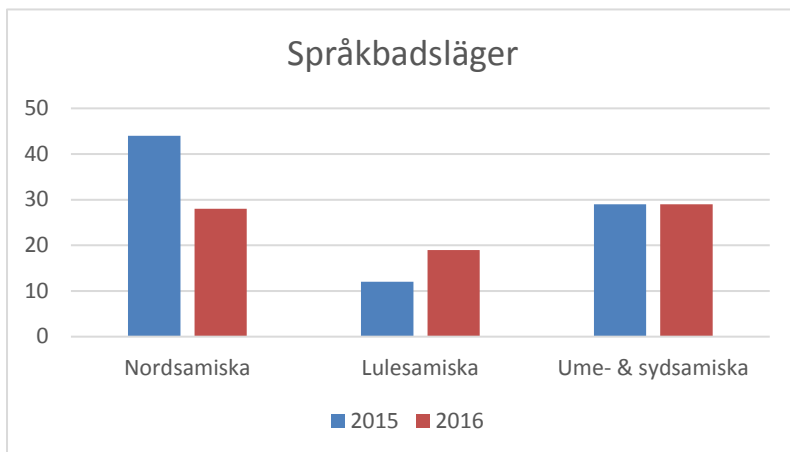
Bakgrunden till förskolan var att föräldrar, däribland Sofias mamma, hade önskemål om ett daghem med samisk profil där målsättningen var att bevara och stärka det samiska språket, kulturen samt identiteten. Ett intensivt arbete påbörjades av de samiska föräldrarna då kommunen ansåg att det var segregering att starta ett samiskt daghem. De juridiska förutsättningarna 1986 var helt annorlunda än dagens § 17 Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk där kommunen kan erbjuda plats i förskola där hela eller delar av verksamheten bedrivs på samiska. Föräldrarna i Váhtjer/Jiellevárre var helt utelämnade till de kommunala politikernas välvilja, men de lyckades övertyga kommunen och politikerna. 2016 var det 30 år sedan Skierrri startades och fortfarande är samiskan en norm i verksamheten.

Giellabiesse/Giellabiesse/Giällabiessie/Giëlebiesie

Samiskt språkcentrum har som uppdrag att revitalisera de samiska språken, men har svårt att tillmötesgå målgruppen barn- och unga i skolan. Vi blir hänvisade till att möta barn och ungdomar på fritiden vilket inte alla gånger är effektiv språkrevitalisering. Sedan 2013 har vi i samarbete med Sameskolstyrelsen anordnat språkbadsläger för årskurserna 5 och 6 inom Sameskolans verksamhetsområde. Under språkbadslägren är kommunikationsspråket samiska i så stor omfattning som möjligt. Under ett antal dagar har eleverna kunnat "bada" i olika aktiviteter och inriktningar där samiska fått vara en norm.

¹² <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/09/bjorn-astrand-bli-utredare-for-nationell-samling-for-lararyrket/>

¹³ <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/826250?programid=2702>

Figur 5. Antal elever som deltagit på Giellabiesse/Giellabiesse/Giällabiessie/Giëlebiesie under åren 2015 och 2016.

Mellanstadiееlever på språkbad i Jämsmässholmen 2016. Foto: Anders Östergren

År 2016 deltog sammanlagt 76 elever i språkbadslägren. I Nihkkáluokta genomfördes två nordsamiska språkbadsläger med 28 elever, ett lulesamiskt i Sáltoluokta samlade 19 elever och till ett sydsamiskt i Jämsmässholmen kom 29 elever, inklusive även umesamiska elever.

Målsättningen med språkbadslägren har varit att utveckla och stärka elevernas muntliga samiska språkfärdigheter samt utöka elevernas språkliga nätverk. Dessutom uttrycks det att språkbadslägre stärker barnens samiska identitet och samhörigheten mellan eleverna.

Fjärrundervisning

Sameskolstyrelsen har sedan hösten 2015 kunnat erbjuda fjärrundervisning i de samiska språken oavsett var eleven bor. Undervisningen utgår utifrån läroplanen och kunskapskravet i ämnet samiska med behöriga lärare. Genom uppkopplingen i plattformen Google Hangout kan flera elever koppla upp sig samtidigt från olika orter och därigenom får de även gruppkänsla fastän de är ensam i sin

skola att läsa samiska. Sameskolstyrelsens fjärrundervisning omfattar idag ca 160 elever från Simrishamn i söder till Gárasavvon i norr.

Gaaske-Nøørjen sæemien skuvle i Aarborte i Norge har fjärrundervisning mot kommuner Sverige både i grundskolan och gymnasiet och fjärrundervisningseleverna deltar i regelbundna språksamlingar som arrangeras av Gaaske-Nøørjen sæemien skuvle. Liksjoje/Likssjuo kommun ger fjärrundervisning till elever i Bjurholm, Vännäs, Kraapohke och Syöldate kommun, bland annat på umesamiska. Även inom den egna kommunen bedrivs fjärrundervisning blandat med fysiska besök.

Samiska på universitet

Behovet av grundlärautbildning uppmärksammades 2016 av de högre lärosäten som är ansvariga för samiska och minoritetsspråk, Ubmeje, Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma och Södertörn.¹⁴ Enligt skrivelse till utbildningsdepartementet är bristen på utbildade lärare en viktig faktor när lagstiftningen inte följs. Lärosätena hänvisar både till Språklagens (2009:600) skrivning: *Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt* samt Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724), att kommuner i förvaltningsområde ska erbjuda plats i förskoleverksamhet med verksamhet på samiska.

För att möta behovet av lärare för årskurserna 1-6 föreslog lärosätena i juni 2016 en ändring i Högskoleförordningen (1993:100): *För att säkerställa lagstiftningens krav föreslår samtliga lärosäten med ansvar för lärarutbildning i minoritetsspråk ... att examensordningen för nuvarande grundläraexamen med inriktning mot arbete i årskurs 4-6 förändras så att det blir möjligt att examinera grundlärare i minoritetsspråk*, skriver rektorer och prorektorerna vid Södertörns högskola (romani chib) samt universiteten i Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma (finska) och Ubmeje (meänkieli och samiska). Förutom att hänvisa till språklagen och lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk tar lärosätena upp att Europarådet (både inom uppföljningen av Europarådets Stadga för regional eller landsdelspråk och i Ramkonventionen till skydd för nationella minoriteter) i en rad utvärderingar kritiserat Sverige sedan år 2000 för att man å ena sidan tillhandahåller alldeles för få veckotimmar modersmålsundervisning, å andra för att man inte utvecklat tvåspråkiga undervisningsmodeller.

De föreslår en ny skrivning i Högskoleförordningen som lyder: *Därutöver krävs 30 högskolepoäng i något av de av studenten valbara områdena:*

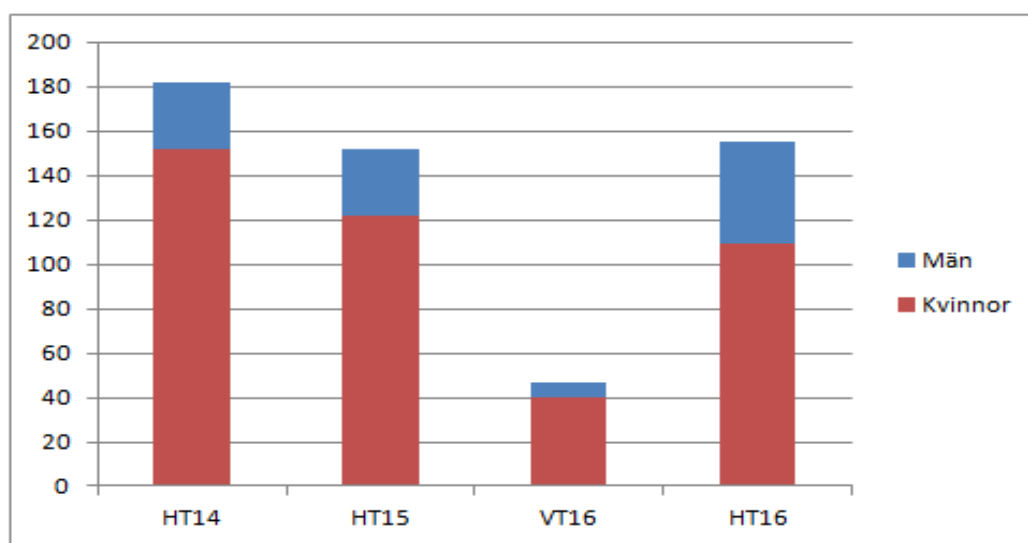
1. naturorienterande ämnen och teknik
2. samhällsorienterande ämnen
3. ett nationellt minoritetsspråk
- eller 4. ett eller två praktiska eller estetiska ämnen.

¹⁴ Skrivelsens diarienummer hos Ubmejen universitiähta: *UmU FS 1.1-1204-16* (Kontakt: Ingela Valfridsson)

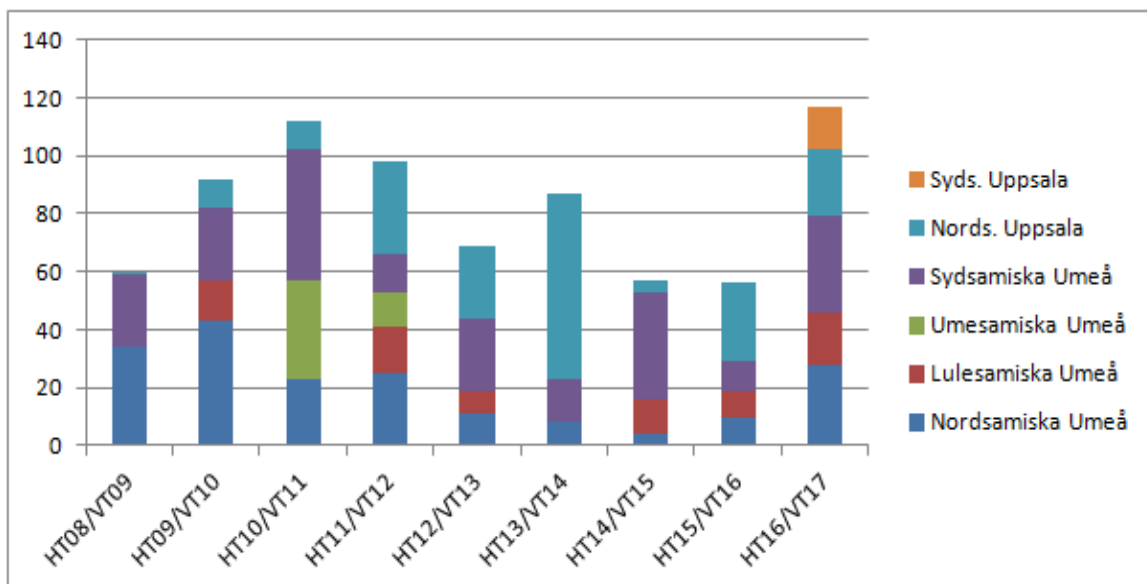
En samisk grundskollärautbildning skulle med denna ändring bli lika lång som en "vanlig". De tre lärosätena har i skrivande stund inte fått svar från utbildningsdepartementet. Det har inte heller Södertörns högskola fått på sin anhållan 2014 om *förändrat uppdrag för att utveckla en grundlärautbildning med romsk profil*. Högskolan vill hellre ha grundlärautbildning som uppdrag än den ämneslärautbildning som alla tre lärosätena nu arbetar med. I Lärarnas tidning (nr 17/16) hänvisar utbildningsdepartementets utredare Björn Åstrand till presentationen av hans arbete 1 juni och 1 december 2017.

Samiskt språkcentrum håller med om att grundlärautbildning är *ännu* mer angelägen för att skolor och kommuner ska följa både internationella konventioner och lagens skrivning om samiska barns rätt att utveckla sitt språk och sin kultur.

Intresset för att studera samiska språk på universiteten är fortsatt högt. Höstterminen 2016 registrerades faktiskt flest studenter sedan Språkcentrum började redovisa statistiken 2008. Utvecklingen av registrerade studenter på kurser till och med B-nivå visas i nedanstående figurer.

Figur 6. Antalet registrerade universitetsstudenter i samiska 2008-2016 från nybörjarnivå till och med B-nivå vid Umeje och Uppsala universitet. Alla kurser är på distans, halvfart. Kurserna i umesamiska hölls som sommarkurser. Universitetens nivåbenämningar är inte helt jämförbara - kurser utan krav på förkunskaper benämns i Uppsala A-kurser men i Umeje nybörjarkurser, därför ingår två studenter på Nordsamiska C i Uppsala 2016. Alla kurser ges inte varje år, Umejen universitähä alternerar till exempel med nybörjarkurs + B-kurs vartannat år och A- + C-kurs vartannat år.

Figur 7. Könsfördelningen över de totala antagna studenterna i samiska språk och samisk kultur vid Umeå och Uppsala universitet. Andelen kvinnor var ht-2014: 84 %, ht-2015: 80 %, vt-2016 85 % och ht-2016 70 %. För höstterminen 2016 ingår endast språkstudenter från Uppsala och för Umeå universitet ht-2016 avviks särskilt kursen Kultur och historia i norr (6 hp) med 17 manliga och 20 kvinnliga studenter. Om endast studenter vid språkkurser räknas så blir andelen kvinnor ht-2016 79 %.

Jåhkåmåhkke/Dálvvadis

Försöket med stipendier till lärarstudenter i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis fortsätter och har hittills slagit väl ut. Fler i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis mantalsskrivna lärarstudenter har sökt stipendierna på 3000 kr/månad än vad kommunen har kunnat bevilja. Behöriga lärare har flyttat till kommunen, delvis tack vare den bonus som kommunen lovat till den som flyttar till ett lärarjobb i Jåhkåmåhke kommunerna och stannar minst tre år.

Särskild kompletterande pedagogisk utbildning

Sedan sommaren 2016 kan personer med forskarexamen gå en särskild kompletterande pedagogisk utbildning med möjlighet till skattepliktigt utbildningsbidrag på 25 000 kronor per månad. Samma upplägg skulle kunna bidra till att minska bristen på samisktalande lärare. Gedigen kunskap i samiska, samisk kultur och samisk traditionell kunskap är att betrakta som en eftertraktansvärd och ovanlig kompetens och skulle för särskild kompletterande pedagogisk utbildning kunna jämföras med forskarexamen i akademiska ämnen.

Sámij áhpadosguovdásj

Sámij áhpadosguovdásj (Samernas utbildningscentrum) i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis föreslås i Sámielddigies språkpolitiska handlingsprogram få ansvaret för att inrätta ett permanent mentor-lärling-

program (insats 11).¹⁵ Skolan har haft och har en central roll i att utbilda, vägleda och berika vuxna studenter i samiskt hantverk, rennäring samt språk och kultur. Sámij áhpádušguovdásj har behov av ökat anslag bland annat för återkommande mentorutbildningar. Tidigare var det tre samiska språk, från och med april 2016 är det fyra, där umesamiskan är det senaste tillskottet. För att tillgodose dess behov i de revitaliserande insatserna är ökade medel en förutsättning.

Under år 2016 har Sámij áhpádušguovdásj även publicerat en lulesamisk-svensk ordboksapp¹⁶. Mobilapplikationen är ett tillgängligt och modernt verktyg som främjar och underlättar för den språkkintresserade. För ungdomar är digitala verktyg en del av dagens undervisning.

Samiska korttidsstudier

Sámiedigge handlägger bidrag för vissa studier i samiska (alfabetisering). Föreskrifterna för korttidsstudiebidrag (STFS 2008:1) utgår från förordning (2007:1 347) om statsbidrag vid vissa studier i samiska.

Det skulle underlätta för studerande om Sámij áhpádušguovdásj får ett övergripande ansvar för att korttidsstudiekurser arrangeras. Det betyder inte att de själva ska genomföra alla kurser, men att skolan samordnar och stöttar korttidsstudier i olika regi och på olika orter i Sápmi (insats 10).

Avskrivning studielån

Flera av de kommuner som landsbygdskommittén¹⁷ lyfter med "särskilt stora utmaningar" finns inom det samiska förvaltningsområdet. Bland de 75 förslagen som landsbygdsminister Sven-Erik Bucht tog emot finns avskrivning av studieskulder. Det finns fler förslag bland de 75 som går att använda för att stärka samiskt regionalt och lokalt samhällsliv, språk och kultur. Hit hör utveckling av utbildningscentra för högre utbildning (34), spridning av utbildningsplatser i landsbygder (37) samt göra kultur mer tillgänglig och analysera deltagandet i kultur (50 och 51).

Lingvisten, politikern och professor emeritus Ole Henrik Magga, Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu, skriver i Daerpies Dierie 4/16 (sid 18): "Att erbjuda en reell möjlighet till språkupplärning i vuxen ålder utan kostnad för den enskilde, måste vara en av de allra viktigaste uppgifterna framöver. Detta är en moralisk skuld som bör återgäldas och som inte kostar så mycket. Det är i realiteten tal om en form av alfabetisering. Definitionen på en analfabet är ju en människa som inte kan skriva sitt språk. Moderna och rika länder som de nordiska kan väl inte vara betjänta av att många av deras medborgare är analfabeter."¹⁸

¹⁵ https://www.sametinget.se/106947?file_id=1

¹⁶ <http://www.samernas.se/lulesamisk-ordbok/>

¹⁷ http://www.regeringen.se/4b136a/contentassets/acec663a156a41659021e0e1387e713d/sou-2017_1_web.pdf

¹⁸ Artikel i Daerpies Dierie Sydsamiskt kyrkblad: <http://www.daerpiesdierie.se/2016/12/12/sv-SE/!%C3%A4s-daerpies-dierie-nr.-4-2016-34497929> Texten översatt från norska av Samiskt språkcentrum.

7. Språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället

Sällan har väl så många utredningar som rör de samiska språkens ställning och möjligheter för revitalisering pågått samtidigt eller omlott. I skrivande stund (februari 2017) kommer nyheten om ytterligare en: Förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk. Särskild utredare vid utbildningsdepartementet är Jarmo Lainio.

❖ *Händelser i Sápmi*

Sámiediggies språkpolitiska handlingsprogram

I början av juni antogs Sámiediggies språkpolitiska program.¹⁹ Samtliga tio språkmål bifogas denna lägesrapport som bilaga. Av de 15 insatserna prioriteras, enligt Sámiediggies språknämnd, tre mål:

- 1: Förstärkande och förtydligande av samiska språkrättigheter genom en samisk språklag
- 5: Säkerställa tillgång på samiska lärare och förskollärare
- 15: Dokumentering och revitalisering av traditionell kunskap och språk

Hjertespråket NOU 2016:18

I våra lägesrapporter brukar vi återkommande göra en del jämförelser med förhållanden på norsk och finsk sida av Sápmi. Norge har sedan länge haft en nationell handlingsplan för den samiska språkpolitiken. Under 2016 presenterade Samisk språkutvalg den statliga offentliga utredningen *Hjertespråket - Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk* (NOU 2016:18)²⁰ för Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Sámiediggie i Norge och den norska regeringen var eniga om tillsättandet av utredningen 2014 och den föreslår nu ett stort antal åtgärder.

I jämförelse med det språkpolitiska handlingsprogram som Sámiediggie på svensk sida antog 2016 kan vi se att samma utmaningar och behov formuleras och att många av förslagen på åtgärder och insatser är väldigt lika, även om samiskan på många sätt har en starkare ställning i Norge. Hjertespråket betonar att alla samiska språk är hotade och fler språkbrukare är nödvändiga för att samiska språk ska kunna vara levande språk. Vikten att stärka möjligheterna för de mindre samiska språken framhålls särskilt. Samtidigt är det viktigt att understryka att Sámiediggie på norsk sida har betydligt större möjligheter, både vad gäller det ekonomiska och graden av självbestämmande. Också på regeringsnivå har samiska förhållanden och samiska språk en helt annan status i Norge än i Sverige.

¹⁹ <https://www.sametinget.se/95319>

²⁰ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-18/id2515222/>
[https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/handlingsplan-for-samiske-sprak-
/id563658/](https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/handlingsplan-for-samiske-sprak-/id563658/)

I utredningen Hjertespråket blir det tydligt att staten tar ett ansvar för samiskan. Trots den betydligt högre insatsen på norsk sida för samiskt språkarbete 2016 (ca 179 milj. NOK, s 250) så sägs på sid 249 att: *Utredningen vill ändå påpeka att för att säkra framtiden för de samiska språken är det helt nödvändigt med ökade resurser till samiskt språkarbete... ... Beviljande av tillräckliga medel är därmed en förpliktelse som statliga myndigheter måste ta ansvar för.*

Enligt utredningen är barnens språkinläring nyckeln till vitaliseringen av samiska språk och ett gott samiskspråkigt förskoleutbud med övergång till samiskspråkig skola den viktigaste enskilda åtgärden för bevarande och vitalisering av de samiska språken. Några andra förslag är:

- Alla kommuner ska vara skyldiga att erbjuda förskola enligt stark språkmodell till alla samiska barn vars föräldrar önskar det
- Anpassning för norsk-svenskt samarbete så att sydsamiska barn i respektive land kan utnyttja sydsamisk förskola oavsett vilket land man bor i
- Rätt till undervisning i skolan enligt stark språkmodell inklusive obligatoriska språkbad för elever med fjärrundervisning
- Stärkt roll för Sámiédiggie och tydligare roller för Sámiédiggie och regering/departement i ansvarstagandet för de samiska språken
- Stärka samiska språkcentra samt inrätta ett samiskt språkresurscenter vid Sámiédiggie
- Stärkt samnordiskt språkarbete
- Samiska kunskaper ska värderas högre och möjligheter till fortbildning i samiska ska stärkas vid anställningar som innebär kommunikation med samiska språkbrukare
- Minst en timmes samiskspråkiga (alla samiska språk) TV-sändningar på vardagar och en digital samisk radiokanal samt satsning på utveckling av digitala plattformar för kommunikation på samiska
- Sámiédiggie ansvarar för att samiska ortnamn registreras
- Utvidgning av SANKS (Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern og rus) för lule- och sydsamiska språkbrukare
- Fjärrundervisning i skolan, fjärrkonsultationer i hälso- och sjukvård, tolkning och översättning är viktiga områden.
- Nationell handlingsplan för samiska språk som formellt förankras i Sámiédiggie och regeringen

Översyn av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Regeringen har meddelat att en särskild utredning ska göra en översyn och analys av lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk²¹. Utredning kommer bland annat att fokusera på hur de nationella minoriteterna ska stärkas och lämna förslag hur lagen om nationella minoritetsspråk ska förändras. Uppdraget att göra översynen ska presenteras 15 juni 2017. I utredningen finns direktiv att utreda Samiskt språkcentrums resultat som främjar revitalisering.

²¹ <http://www.regeringen.se/rattsdokument/kommittedirektiv/2016/09/dir-201673/>

Det är positivt att översynen har i uppdrag att säkra förskoleundervisning som stärker revitaliseringen av samiska och nationella minoritetsspråk. Samtidigt framför Sámiediggie i sitt språkpolitiska handlingsprogram nödvändigheten av en ny samisk språklag som ersätter tidigare språklagar och säkerställer samernas språkliga rättigheter (insats 1).

Sámiediggie föreslår i sitt språkpolitiska handlingsprogram (insats 20) att språkcentrum ska inrättas på nord-, lule- och umesamiskt område. De skulle bidra till att stärka samiskans ställning i samhället generellt och öka revitaliseringen specifikt på nord-, lule- och umesamiskt område.

Umesamisk ortografi antagen

Den 6 april 2016 var en historisk dag för alla umesamer. Då blev den umesamiska ortografin officiellt godkänd och en ceremoni hölls på Gammplatsen i Liksjoe/Likssjuo för att markera beslutet som tagits av Samiskt Parlamentariskt Råd. Därmed finns numera fyra officiella samiska skriftspråk i Sverige. Josefina Skerk, ordförande i Sámiediggies språknämnd som själv har umesamiska rötter, konstaterade: – Kampen har inte varit alldeles enkel och ännu återstår mycket arbete. Jag vill särskilt tacka alla eldsjälar för deras ihärdiga arbete. Nu är grunden lagd och vi kan se fram mot en ny vår för umesamiskan!²²

Svensk språk- och assimileringspolitik under slutet av 1800-talet och stora delar av 1900-talet drabbade umesamiskan hårt. Antalet modersmålstalare beräknas numera till ett tiotal i Sverige och inga i Norge, men ihärdiga försök har gjorts och görs för att dokumentera, studera och ta tillbaka det umesamiska språket. Dels är umesamiskan unik som övergångsspråk, dels hör den ihop med den skogssamiska kulturen, som blivit särskilt förtryckt. Umesamiskan har drag både av nordsamiska och av sydsamiska. Till exempel så har man en liknande vokalism som i sydsamiska och stadieväxling som i nordsamiska.

Sámiediggie har inlett arbetet med att se över sitt informationsmaterial, illustrationer, ortnamns-listor etc. Sedan den umesamiska ortografin godkänts så har språket ingått i ungdomarnas språkkampanj och i den parlör som getts ut på fyra officiella skriftspråk (se avsnitt 5). I årets lägesrapport har vi dessutom valt att genomgående skriva Sámiediggie (Sametinget) på umesamiska.

Intresset för och användningen av alla de samiska språken och dialekterna är berikande för hela det samiska samhället och för utvecklingen av språken. Det är viktigt att det finns en ortografi som man upplever är användbar och ”representativ” för just ens eget språk. Pitesamiska språkbrukare och eldsjälar arbetar med ortografi, ord- och grammatikböcker på pitesamiska.

²² <https://www.sametinget.se/103571>

Diskriminering att inte få undervisning?

Sámiedigge och Länsstyrelsen i Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma föreslår att de samer som nekas efterfrågad undervisning i samiska ska kunna anmäla det som diskriminering.

– Utökat skydd skulle kunna vara en pusselbit i vad som behövs för att stärka rätten till nationella minoriteter att få tillgång till sitt modersmål och sitt språk, säger Björn Brodin som arbetar på Diskrimineringsombudsmannen till Sveriges Radio.²³

8. Hur gruppens egna attityder är till det egna språket

Det betyder något att synliggöras i hela samhället. Samiska kulturarbetare vill berätta med egen röst och perspektiv, med det som är en samisk kompetens. Samtidigt behöver en lyckad revitalisering av språk och kultur stöd från majoritetssamhället.

De samiska språken, näringar, kultur och historia har 2016 uppmärksammats inom film och TV. Aldrig tidigare har så många produktioner om, av och med samer visats samtidigt. Se även kapitel 5: *I vilken grad språket används inom nya domäner.*

❖ *Händelser i Sápmi*

SVT:s serier *Midnattssol*, *Renskötarna*, *Världens Sofia Jannok*, *Sápmi sisters* och Amanda Kernells långfilmsdebut *Sameblod* är produktioner av hög kvalitet i olika genrer; fiktion, kriminal, dokumentär, feel good-TV, aktivism, vardag och politik. För attityden till samiska språk och den egna kulturen/historien/vardagen hos samer är det ovärderligt att få dessa och andra kvitton på att – jo, vi finns och vi räknas. Vårt språk och vår tillvaro - mitt språk och min tillvaro - har samma värde som andras. När barn kan växa upp i en miljö där det är självklart att samiska och samiska förhållanden syns med samma status finns förutsättningar för revitalisering. Enstaka år med sådant utbud som 2016 räcker inte utan det kommer att behövas ytterligare förstärkningar de kommande åren. Särskilt viktigt är produktioner riktade till samiska barn och unga.

Världens första långfilm på sydsamiska, *Sameblod*, hade visserligen inte premiär i Sverige förrän i januari 2017 på Göteborgs filmfestival. Men den har rönt stor uppmärksamhet under 2016, inte minst eftersom den hanterar ett mörkt kapitel i Sveriges koloniala historia och visar att detta fortfarande är aktuellt och alltjämt påverkar det samiska samhället. Dessutom har *Sameblod*, liksom Kernells kortfilm på samma tema, *Stoerre Vaerie*, rosats av kritiker och vunnit en lång rad prestigefyllda priser.

²³ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6391635>

Regissören Amanda Kernell är själv same och berättar sin historia med respekt och en grundläggande förståelse för kulturen. Skådespelarna är samer och pratar sydsamiska. Hon berättar sin berättelse ur ett inifrånperspektiv, och hon är inte ensam.

– Filmaktiviteten är väldigt explosiv, och kommer med en sådan kraft så vi klarar inte helt att hänga med, säger Anna Lajla Utsi, chef för det internationella Samiska filminstitutet (ISFI), Guovdageaidnu, till Sveriges Radio Kulturnytt.²⁴

Samisk filmkonst är på frammarsch. Anne Lajla Utsi fördjupar sin ambitioner för samisk film i en debattartikel på Göteborgs filmfestivals hemsida:

Är man osynlig är filmen ett kraftfullt medium. Vi accepterar inte längre att det görs samiskinspirerade filmer utan vår inblandning. Därför sker nu en samisk revolution utan motstycke i Norden. Vi tänker synas och vi tänker krossa de smöriga, stereotypa idealiseringar som har etsat sig fast i folks medvetande. Vår nya samiska film får en djupare mening utöver den som film, den blir en bekräftelse på att vi finns. För de flesta som bor i Norden är det en självklarhet att höra sitt språk och se sig själv i offentligheten. För urfolk däremot är osynliggörandet det främsta hotet; om vi aldrig skildras offentligt i samhället existerar vi inte heller – varken för majoriteten eller, till slut, för oss själva.”²⁵

Det samiska filminstitutet grundades 2007 och verkar i sin nuvarande form sedan tre år. ISFI stöttar samisk film från Sverige, Norge, Finland och Ryssland. ISFI stödjer just nu ett 40-tal filmproduktioner. Flera samiska filmer visas årligen på Dellie maa, den enda film- och konstfestivalen med enbart verk av filmare och konstnärer från världens urfolk. Under 2016 arrangerades festivalen, förutom på hemarenan i Dearnan, även i Staare.

Det säger mycket om gruppens attityder till det egna språket att det prisbelönta radioprogrammet Steinfjell & Steinfjell, som sänder på sydsamiska har 10 000-18 000 lyssnare – trots att sydsamiska anses ha endast 500 talare. Läs mer om Steinfjell och Steinfjell i avsnitt 5: *I vilken grad språket används inom nya domäner.*²⁶

Institutet för språk och folkminnen

Sex samiska språkprojekt har under året erhållit stöd från Institutet för språk- och folkminnen som årligen fördelar totalt 3,5 miljoner kronor i statsbidrag till de nationella minoritetsspråken. Språkprojekten har som syfte att stärka den språkliga kompetensen samt öka kunskap om flerspråkighet och språköverföring mellan generationer. Syftet med bidraget är att ge enskilda personer bättre förutsättningar att tillägna sig och använda sitt nationella minoritetsspråk. De sex språkprojekten representerar både nord-, lule-, ume- och sydsamiska språkprojekt och det finns representativ fördelning av samebyar, sameföreningar samt organisationer.²⁷

²⁴ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=6620782>

²⁵ <http://www.giff.se/artikel/artikel-i-skuggan-av-midnattssolen>

²⁶ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2938&artikel=6558653>

²⁷ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6411903>

9. Vilket språkmaterial det finns för språket

Bristen på läromedel i samiska språket och på samiska, i andra ämnen, fortsätter att vara stor. Mest saknas språkmaterial på umesamiska.

❖ *Händelser i Sápmi*

I och med att umesamiskans ortografi har blivit officiellt godkänd blir det lättare att arbeta med revitalisering av språket. Böcker och läromedel kan tryckas och det blir möjligt att examinera lärare i umesamiska. Det finns dock stora utmaningar. Det råder brist på läromedel för alla samiska språk, men för umesamiskan är situationen extra prekär. De eldsjälarna som arbetat och kämpat med undervisning och revitalisering av umesamiska har länge efterfrågat ordböcker, grammatikor och alla typer av läromedel.

Litteratur

Under ett seminarium i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis som arrangerades av Författarförbundets samiska arbetsgrupp diskuterades samisk litteratur och författarskap. Sveriges författarförbund presenterade sitt tiopunktsprogram där man vill förbättra villkoren för samisk litteratur i Sverige samt öka förståelsen för Sápmi som en kulturell och tvärnationell region. Vidare föreslås att samisk litteratur ska prioriteras och produktionsstöd bör inrättas inom befintliga stödordningar och att samisk förlagsverksamhet behöver stärkas för att öka utgivningen av nyskriven samisk litteratur. Samernas författarskola ska etableras och erhålla långsiktig finansiering och ett samiskt författar- och litteraturcentrum bör inrättas i Sápmi.

August pristagare

Den samiska författaren Ann-Helén Laestadius vann 2016 Augustpriset för ungdomsromanen *Tio över ett*. Hennes genombrottsroman *SMS från Soppero* har tidigare översatts till nord-, lule- och sydsamiska.

Giellagáldu

Giellagáldu är ett gränsöverskridande samarbetsprojekt som sametingen i Sverige, Norge och Finland tillsammans genomför fram till 2018 och som finansieras med interreg-medel under denna period. Både den statliga samisk-norska utredningen Hjertespråket och Sámiédiggie på svensk sida föreslår att Giellagáldu permanentas. Med hänvisning till folkrätten har staterna, enligt Hjertespråket, en skyldighet att se till att det finns "felleskapslösningar på tvers av landgrensene". För det behövs ytterligare budgetanslag. Språk och terminologi förändras snabbt och det är viktigt att de samiska språken utvecklas i samma riktning inom de olika samiska språken i alla länder i Sápmi.

Jårggálimbagádus

För att öka antalet lulesamiska översättare, och framförallt ungdomar som ännu inte är etablerade översättare, har Samiskt språkcentrum tillsammans med Sámiédiggies lulesamiska språkkonsulenter gjort en riktad insats *Jårggálimbagádus*. Under fem träffar har olika föreläsare belyst sina

erfarenheter av översättning och mellan träffarna har gruppen haft översättningsuppdrag utifrån olika texter. Deltagarna har tillsammans framställt flera barnboksöversättningar, sång- och annonstexter på lulesamiska. Två av gruppens fem deltagare har etablerat sig som översättare för läromedel och UR:s produktion. Det finns fortfarande en problematik kring på vilket sätt man kan publicera de genomförda översättningarna eftersom Samiskt språkcentrum har svårighet att medverka kring försäljning av produktioner.

Synliggörandet av de samiska språken är mycket glädjande och det ökade intresset för att synliggöra de samiska språken kan ses som ett resultat av minoritetsreformens intentioner. Detta medför ökade arbetstillfällen för samiska översättare. Här är det angeläget att säkra att det finns återväxt eftersom många av de nuvarande översättarna börjar nå pensionsålder och naturligt minskar på översättningsuppdragen. Sámiediggie får ofta förfrågningar om rekommendationer av översättare och tolkar för de olika samiska språken och har gjort en sammanställning²⁸ över intresserade översättare som kan åta sig översättningsuppdrag. I Sámiediggies språkpolitiska handlingsprogram påpekas att tolkning och översättningsarbeten som kan bidra till Sámiediggies mål om vårdad och begriplig samiska behöver säkras. Det finns även en strävan inom Sámiediggie att erhålla ansvar över tolkning och översättningsarbeten (insats 13). Uppdraget ligger nu hos Kammarkollegiet.

Läromedel

Utbildningsdepartementet har beviljat Sameskolstyrelsen medel för att producera samiska läromedel. För att öka produktionen av läromedel har det under 2016 funnits möjlighet att söka projektmedel för bokförlag, organisationer, stiftelser och enskilda företag. I Sámiediggies språkpolitiska handlingsprogram finns förslaget (insats 6) att Sámiediggie utöver Sameskolstyrelsen föreslås ha ett ansvar att utveckla samiska läromedel.

²⁸ <https://www.sametinget.se/111412>

Slutord

Det finns så många vardagshjältar runt omkring i vårt Sápmi som skulle behöva uppmärksammas utifrån sitt engagemang och sitt arbete med de samiska språken. De kämpar så ansvarsfullt på sitt vis med att överföra de samiska språken till morgondagens språkägare och språkbärare oavsett om de själva har samiska som modersmål eller är i en process med att själva återta sitt samiska språk.

Utifrån intresse och kreativitet så finner föräldrar olika strategier för samisk språköverföring som fungerar just för deras vardagsliv. Så här berättar Katarina Rimpi, förälder i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis:

Katarina Rimpi i Jåhkåmåhkke/
Dálvvadis. Foto: Thomas Öberg.

I vår familj så önskade vi ge det samiska språket som en gåva till våra barn eftersom vi själva inte haft den möjligheten under vår uppväxt. Våra föräldrar valde att inte tala samiska med oss eftersom vår föräldrageneration var påverkad av den tidigare assimilationspolitiken där enspråkighet skulle främjas istället för språklig mångfald. Far-, och morföräldrar finns inte i vår vardagsomgivning som naturliga samiska språkliga resurser utan jag har som förälder fått finna min strategi där jag naturligt kan ge mina barn samiska språket i vardagen. Den metod som fungerat inom vår familj har varit överföring genom högläsning av samiska böcker samt att jag knaggligt men envetet och konsekvent har försökt prata. Jag kompletterade även hemmet med Post-IT lappar och A4-papper på ord och fraser som används i vardagen. För att säkerställa och utöka mitt eget ordförråd har jag dessutom haft en papperslapp i byxfickan med nya ord som jag kunde återkoppla till när tillfälle gavs i erövrandet av nya språkdomäner.

Jag läste samiska under högstadiet och gymnasiet men jag förstod inte alls vad läraren kommunicerade. Jag lyckades till exempel mycket bra med högläsning av samiska och det

utan att jag förstod innebörden av texten. Jag hade förmågan att omedvetet vilseleda läraren att jag förstod samiska. Numera har jag vid vuxen ålder genomfört samiska språkstudier men med betoning på grammatik och inte på prat.

Att lära och förstärka barnens samiska språkutveckling inom hemmet under deras uppväxt bidrog till ett genomgripande ställningstagande och jag insåg att det var MITT ansvar att tala och kommunicera på samiska fastän jag själv inte ansåg mig som talare. Tillsammans med barnen har vi sedan utvecklat språket från nivå till nivå. Från de enklaste barnböckerna avancerade vi till de svårare och det innebar att jag hela tiden var tvungen att översätta ord och texter som förekom i böckerna så jag förstod vad jag läste innan jag kunde läsa dem för barnen.

För att erhålla språklig progression utanför hemmet och förskolan så gjorde vi medvetna val, besök hos barnens kompisar där jag visste att samiskan var naturligt kommunikationsspråk, på så vis blev samiskan en naturlig norm för barnen. Idag talar vi samiska naturligt i hemmet och barnen erhåller samiska i förskolan vilket medför ett värdefullt komplement till återtagandet av mina förfäders vardagsspråk. Det har inte varit en lätt resa för jag har verkligen fått slita hårt, men jag vågade och det gick! Nu när jag hör att barnen kommunicerar på samiska med varandra så är det oerhört glädjande. De behärskar det språk som jag aldrig fick tillfälle att lära mig som barn”.

Vilken tur att vi har eldsjälarna! Tack för inspiration, Katarina och alla andra. Samtidigt är vi på Samiskt språkcentrum också mycket medvetna om att det för samisk språkrevitalisering behövs ett tydligt och välvilligt samhällsansvar. Det kan inte enbart vila bara på individers vilja och ork att återta de samiska språken.

Bilaga 1. Sámiédiggies språkmål

Kapitel 2 ur Sametingets språkpolitiska handlingsprogram, antaget av plenum 2016-05-31—06-02.

2. Sametingets språkmål

Sametingets vision med det samiska språket som även nämns i början av detta dokument är:

Alla samer kan tala, läsa och skriva samiska. De samiska språken är levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.

För att kunna uppnå denna vision ska Sametingets plenum, i enlighet med Sametingslagen, fastställa mål som gemensamt ska bidra till uppfyllandet av visionen. Målen är dit vi vill nå men vi är medvetna om att det inte händer i en handvändning: för att nå dessa mål behöver vi strategier så att vi kan närma oss dem successivt och medvetet. För att kunna följa upp målen behöver vi mätmetoder eller indikatorer som kan visa på detta. I dagsläget finns inga färdiga mätmetoder, utan Sametinget måste arbeta fram sådana för att kunna säkerställa uppföljningen av språkmålen. Visionen och språkmålen ska alltid finnas i medvetandet i allt arbete på Sametinget.

MÅL 1: Det samiska folket har språkligt självbestämmande

Vi samer som ett folk med rätt till självbestämmande i egna frågor, är de som ska leda det samiska språkarbetet. Det är vi, det samiska folket med våra institutioner och organisationer som har kompetensen till det. Detta innebär med andra ord att Sametinget ska ha självbestämmande i det samiska språkarbetet. I nuläget regleras Sametingets arbete i hög grad genom de ekonomiska ramarna. Sametinget äskar medel för många av de språkinsatser som måste göras, men det är upp till regeringen och departementen att utifrån sin bedömning avgöra huruvida dessa insatser anses nödvändiga och bevilja medel för dem. Detta innebär att i realiteten har Sametinget och det samiska folket inte självbestämmande i det samiska språkarbetet. Sametingets inställning är att vi ska tilldelas tillräckliga medel för att själva kunna göra prioriteringar i språkarbetet. Det är för Sametinget avgörande att det finns tillräckliga resurser för att kunna uppfylla de fastställda språkmålen. Sverige har fört en aktiv assimileringspolitik gentemot samiskan och det enda sättet att göra upp för gångna tiders politik är att betala priset. Det är kostsamt, men på grund av en tidigare förd språkpolitik är staten återbetalningsskyldig gentemot det samiska folket. Frågan staten bör ställa sig är: Har Sverige som avsikt att rädda de samiska språken från språkmord och är man beredd att göra vad som krävs för detta?

MÅL 2: Alla samer har grundläggande språkliga rättigheter

Alla samer ska ha tillgång till sina grundläggande rättigheter såsom rätt till vård, omsorg och utbildning i och på samiska oavsett var de bor i Sverige. Dessa rättigheter är knutna till oss som individer och Sverige har erkänt dessa rättigheter genom de internationella konventioner och deklARATIONER som undertecknats, men i dagsläget hindrar bland annat lagstiftning, strukturer och attityder tillgången till dessa rättigheter. Istället upplever många samer att det är en ständig kamp som måste föras för att få tillgång till språkliga rättigheter. Många känner inte heller till vad de har rätt till, vilket hindrar att man hävdar sina rättigheter. Myndigheter, kommuner

och andra verksamheter är skyldiga att aktivt erbjuda service och information och på de samiska språken.

MÅL 3: Samiskan är huvudspråk i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie

Samiskan är samernas språk som har använts i samernas traditionella område innan Sverige existerade som nationalstat. Med andra ord har samiskan minst lika lång historia i nationalstaten Sverige, som svenskan har. Därför ska samiskan ha status som huvudspråk i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie vilket innebär att det ska kunna användas inom alla samhällsområden och att det allmänna ska ha ett särskilt ansvar för att samiskan används och utvecklas.

MÅL 4: Alla samer har möjlighet att återta och/eller utveckla sitt samiska språk utifrån individuella behov

Samer har olika språkbakgrund. Därför är det viktigt att alla samer, oavsett ålder eller var de bor, om de har ett funktionshinder, om de är första-, eller andraspråkstalare eller har fått genomgå en samisk utbildningsväg eller inte, ska ha möjligheten till utbildning i samiska utifrån sin egen individuella nivå. Eftersom samiskan på många håll inte överförs naturligt mellan generationer eller har många självklara domäner där den används, är utbildning i samiska en avgörande faktor för språkets framtid. Detta mål handlar om alla typer av utbildning; förskola, grundskola, särskolan, gymnasium, gymnasiesärskolan, universitet och andra typer av kurser och fortbildning.

MÅL 5: Antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar

För många samer har den naturliga överföringen av samiskan mellan generationerna brutits och samiskan används inte längre som dagligt språk mellan människor. De personer som har samiska som sitt (eller ett av sina) förstaspråk är få till antalet och lever utspridda, många tillhör den äldsta generationen. Ett vitalt och välmående språk förutsätter talare med förstaspråkskompetens, som på ett naturligt sätt skapar samiska språkdömarker och överför språket till kommande generationer. För att vända språkbytesprocessen måste man lyfta fram förstaspråkstalare, stärka dem genom att ta till vara den språkskatt som de bär på och som ger förutsättningar att föra över språket till andra och på så sätt få fram fler förstaspråkstalare. Det är viktigt att språket används naturligt bland barn och ungdomar, där en förutsättning för användningen är förstaspråkskompetens.

MÅL 6: Samiskan ska vara synlig i samhället

Synlighet innebär att den talade samiskan har en självklar plats i samhället. En huvudprincip i ett språks vitalitet är att det används, därför ska samiskan vara synlig genom att den används. Synlighet innebär att samiskan ska vara synlig och närvarande i informationsflödet och skyltning. Media är en viktig domän i synliggörandet av språket och därför ska alla typer av medier finnas på de samiska språken. Arenor för samiska barn och ungdomar där språket syns och används är också särskilt viktiga eftersom ett livskraftigt språk talas av yngre generationer. När samiskan synliggörs i samhället stärks på sikt positiva attityder gentemot samiskan och samer genom att medvetenheten om vårt folk och vårt språk ökar hos allmänheten.

MÅL 7: Starka traditionella språkdomäner

Samiskan är central i árbediehtu/árbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe, samisk traditionell kunskap, då språket är ett verktyg genom vilket den bevaras, vidareförmedlas och kommuniceras. Samisk traditionell kunskap, och språken har uppstått och utvecklats genom de aktiviteter våra förfäder genomförde och inom vissa områden blivit så specifika att de representerar traditionella fackspråk. När aktiviteterna upphör, slutar även fackspråket att användas. På grund av språkbytet från samiska till svenska så har svenskan på många håll tagit samiskans plats inom de traditionella samiska språkdomänerna. Samiskan är en oersättlig nyckel i bevarandet av árbediehtu/ árbemáhtto/ árbbiemáhttu/ aerpiemaahoe, på samma sätt som samiska traditionella levnadssätt, näringar och aktiviteter är avgörande för bevarandet av dessa specifika delar av språket. Starka traditionella näringar och aktiviteter är centrala för den samiska språkutvecklingen i sin helhet.

Mål 8: Språkarbete i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie är gränslöst

De samiska språkgränserna går på tvären genom landsgränserna och de samiska språken som finns på svensk sida finns även på finsk och norsk sida av Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie. Det är för Sametinget självklart att det samiska språkarbetet ska vara gränslöst i den förståelsen att det sker på ett samnordiskt plan. Samarbetet kring språkvård ska följa de samiska språkgränserna snarare än landsgränserna. Produktion av litteratur, medieutbud, musik, film och andra kulturella utbud ska finnas tillgängliga för samer på oavsett vilken sida av gränsen de bor. Det ska vara möjligt för samer att få tillgång till samisk samhällsservice och utbildningsalternativ i alla de samiska länderna.

MÅL 9: Samiskan i offentlig verksamhet ska vara vårdad, enkel och begriplig

Offentlig samiska, det vill säga samiska som används av myndigheter, kommuner och media kan genom sin synlighet bli normskapande för allmänheten. Därför är det viktigt att offentlig samiska skrivs enligt överenskomna ortografier och principer och används på ett vårdat och språkmedvetet vis. Ett kontinuerligt samnordiskt samiskt språkvårdsarbete är helt nödvändigt för att säkerställa att såväl lokala kännetecken och variationer tas i beaktning i språknormeringen, som att majoritetsspråkens påverkan på samiska begränsas. Ortnamn ska användas enligt god ortnamnsed. Offentlig samiska ska vara enkel och begriplig så att allmänheten kan ta del av och förstå den information som delges dem.

MÅL 10: Sametinget agerar som förebild på hur samiskan används, värdesätts och stärks i samhället

Sametinget leder det samiska språkarbetet och därför har vi ett stort ansvar i att införliva språkmålen i vår egen verksamhet. Vi ska med vårt agerande visa hur vi vill att samiskan ska bli vårt första språk genom att använda det, aktivt synliggöra det, arbeta mot myndigheter, kommuner och beslutsfattare för att stärka de samiska språkens status och samers språkliga rättigheter, agera språkstöd för den samiska allmänheten och vara behjälpliga andra myndigheter, kommuner och verksamheter i samiskt språkarbete, samt samordna det samordiska samiska språkarbetet. Det språkpolitiska arbetet ska utformas genom Sametingets språknämnd, styrelse och plenum. Kansliet ska ha ansvaret att verkställa språkarbetet internt i Sametingets organisation och stötta den politiska delen språkligt.

Bilaga 2. Ortnamn på samiska

Att de samiska ortnamnen används och är synliga är en viktig del i den språkliga revitaliseringen. I rapporten används de befintliga samiska ortnamnen, svenska/norska namn visas i tabellen nedan.

Platser är förbundna både fysiskt i landskapet och mentalt genom berättelser, det vill säga genom språket. En plats har en mening, en historia och inte minst ett namn. Ortnamn är viktiga för identiteten och vårt behov av att känna hemmahörighet och trygghet. Ortnamnen bekräftar att det samiska språket är viktigt i samhället. Då de används sänder de en viktig signal om språkets status, och inte minst är det betydelsefullt för de uppväxande generationerna. Vägs skyltar och andra skyltar på samiska utgör för små barn "den första samiska läseboken".

Stavning av samiska ortnamn följer de beslutade språkgränserna och i Sverige finns dessa språkområden representerade: sydsamiska, umesamiska, lulesamiska och nordsamiska.

Tabell över ortnamn som används i rapporten:

Ortnamn på samiska (syd-/ume-/lule-/nordsamiska, beroende på ort)	Ortnamn på svenska/norska
Aarborte	Hattfjelldal, Norge
Dearna	Tärnaby
Gárasavvon	Karesuando
Guovdageaidnu	Kautokeino, Norge
Jåhkåmåhkke/Dálvvadis	Jokkmokk
Kraapohke	Dorotea
Liksjoje/Likssjuo	Lycksele
Luspie/Lusspie	Storuman
Máláge	Malå
Nihkkáluokta	Nikkaluokta
Plassje	Røros, Norge
Sáltoluokta	Saltoluokta
Staare	Östersund
Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma	Stockholm
Syöldate	Skellefteå
Ubmeje	Umeå
Váhtjer/Jiellvárre	Gällivare
	Bjurholm
	Jänsmässholmen
	Södertörn
	Uppsala
	Vännäs